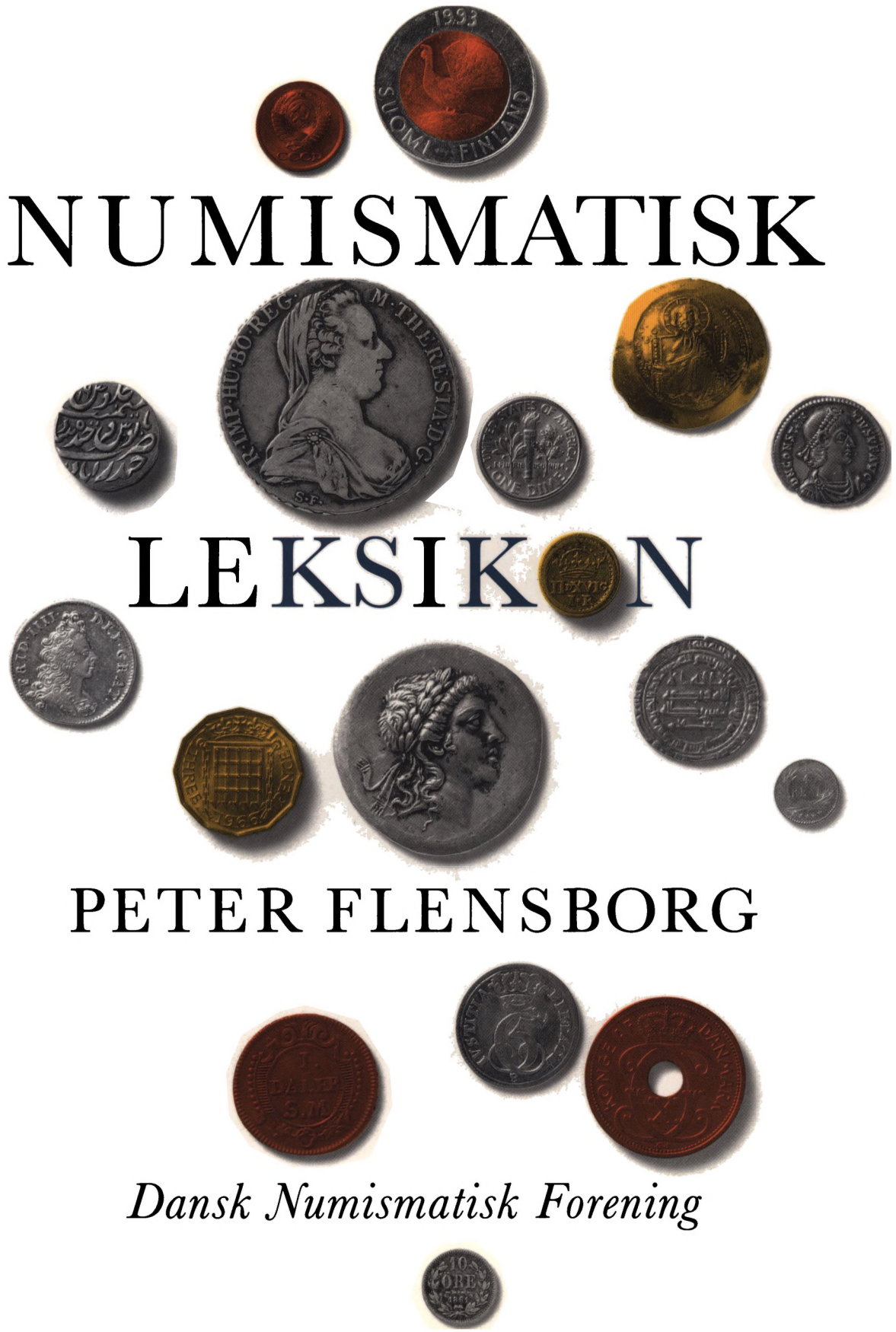

NUMISMATISK

LEKSIKON

PETER FLENSBORG

Dansk Numismatisk Forening

Exer

første gang prægedes 1497 under Ferdinand og Isabella (Reyes Catolicos). Det var en dukat (castillansk ducado) med en vægt på ca. 3,5 g og af næsten rent guld (23 3/4 karat). Der er præget halve, hele og multipla af excelenten helt op til 50 excelente. Størst udbredelse fik dobbelt-excelenten, som i lang tid blev efterpræget i Nederlandene, inden de fik egne dukattyper. I 1537 blev excelenten til guld escudoen, men navnet og brugen fortsatte helt ind i 1700.tallet.

Exergue → Afsnit.

Exlibris → Numismatiker exlibris.

Eyrir (flertal: Aurar). Mindste islandske møntenhed. 100 aurar (øre)=1 krona. Den sidste 1 eyrir er udmøntet 1966, og møntenheden forsvandt med den sidst udmøntede 50 aurar 1986 takket være inflationen.

F

F (Fr. eller Frbd.) → Friedberg. Robert.

Fabrik. Når man taler om en mønts fabrik, mener man summen af de tekniske egenskaber, i modsætning til stilen, som er summen af de kunstneriske egenskaber. Erfarne numismatikere kan ofte, uden at kende en bestemt mønt, blot på de tekniske egenskaber som diameter, blankettykkelse, måden den er præget på, metallet etc, se inden for hvilket område og hvornår den omtrentlig er præget. Udtrykket finder mest anvendelse, når det gælder antikke og middelalderlige mønter, og vurderingen kan ofte være et godt redskab, når man står over for at skulle afgøre, om en mønt er falsk.

Falbe, Chr.Tuxen (1791-1849).

Dansk kommandørkaptajn og kammerherre, der 1820 var blevet generalkonsul i Tunis, og som gennem mange år sørgede for at skaffe Chr.8. en mængde antikke mønter. 1828 bad kronprins Christian Falbe om at ordne sin møntsamling og forfatte et katalog over den. Falbe var selv samler, men lod 1841 sin samling indgå i kongens. I juli 1842 blev Falbe ved kgl. resolution beordret til at deltage i inspektør-forretningen på Møntkabinetet sammen med → Devegge. Falbe og Lindberg annoncerede 1843, at de arbejdede på et værk om antikke afrikanske mønter. → Lindberg faldt dog fra på grund af et andet embede, og Falbe, der 1847 blev chef for Chr.8.'s arkæologiske samling på Amalienborg, døde allerede to år senere. Værket om de afrikanske mønter blev dog videreført og udgivet i 3 bind 1860-62 af C.L.Müller under titlen: Numismatique de l'ancienne Afrique.

Lit: Nat.Arb. 1940 s.11-13; MN 1981 s.8; Den kongelige Mønt-og Medaillesamling 1781-1981, Kbh.1981 s.146-149, 155, 160; DBL bd.4 (1980) s.322.

Falck-Muus, Rolf (1889-1970).

Norsk bjergingeniør (statsgeolog) og numismatiker, der 1932-1941 var formand for Norsk Numismatisk Forening og næstformand (viseformann) 1942-1945. Han skrev et utal af artikler, der publiceredes i → Myntsamlernyt, → Småskrifter for Myntsamlere og → Acta Numismatica Osloensia. Efter den tyske besættelse af Norge i april 1940 fremstod Falck-Muus som aktivt medlem i Quislings nazistiske parti Nasjonal Samling (NS). Efter krigen blev han derfor suspenderet for to år af foreningen og ekskluderet i 1947. I 1959 forsøgte han forgæves at danne et Norsk Numismatisk Selskap.

Lit: E.Gamby: Blandt numismatikere (Stockh. 1984) s.41-45.

Fals (Fals, Falus, Fels). Islamisk kobbermønt afledt af den byzantinske → follis. Mønten blev introduceret i det sene 600-tal, og oprindelig gik der 40 fals på en → dirhem. Omkring 1350 var 1 dirhem=24 fals i Ægypten. Marokko har til 1872/73 støbt såkaldte falus.

Falskmøntneri kaldes det at lave forfalskninger af cirkulerende mønter og derved skade samfundet. Sådanne forfalskninger er i dag ikke almindelige, men har som regel en vis historisk interesse. For at hindre falskmøntneri gjorde møntherrerne eller staterne alt, for at mønterne kunstnerisk og teknisk blev så perfekte som muligt. Straffen for forseelsen var meget forskellig alt efter tid og sted. Efter middelalderen så man særlig strengt på falskmøntneri. Brænding, radbrækning, kogning og døden ved sværdet blev almindelig – det mildeste var afhugning af højre hånd eller brændemærkning. I Chr.5.'s Danske lov 1683: »Understår sig nogen at slå nogen Mynt uden Kongens Forlov, eller i nogen Måde at forfalske Kongens Mynt, hand bør straffis på ære, liv og Gods.« (6. Bog, Capitel XVIII, Art.2). I Rusland blev falskmøntnere i 1500-tallet henrettet ved, at de falske mønter, de havde fremstillet, blev smeltet og hældt i deres hals. Af kendte falskmøntnere i Danmark har vi Marsk Stig, som sidst i 1200-tallet havde oprettet et falskmøntnerværksted på øen Hjelm ud for Djursland. Ved udgravning er fundet mange af disse falske mønter og rester fra møntfremstillingen. Forfalskninger af sjældne samlermønter kaldes ikke falskmøntneri men → møntforfalskning.

Lit: Ernst Nathorst-Böös: Hela världens tjув, 1973.

Faltz, Raymond (1658-1703).

Svensk medaljør og stempelskærer, uddannet guldsmed hos Hans Richter 1678. Har senere antagelig lært

en tid hos Arvid Karlsten. Efter at have rejst det europæiske kontinent tyndt på et par år kom han hjem 1687, og året efter fik han ansættelse på Myntverket, hvor han skar møntstemplen til Pommern og Stettin. I 1692 udnævntes han til hofmedaljør, men straks herefter tog han tjeneste hos Fredrik I af Preussen, og i Berlin blev han en af datidens store medaljører.

Falus → Fals.

Familiemønter. Siden renæssancen, da samlinger af romerske mønter opstod, har man kaldt Den Romerske Republiks prægninger – hovedsagelig denarerne – for familiemønter. Disse mønter bar møntbedsmændenes navne, monogrammer eller fremstillinger med relation til deres familiers historie. Det kan være lidt misvisende, idet man hermed kan fristes til at tro, at der var tale om private udmøntninger. Det var dog ikke tilfældet, idet det var et 3-mands kollegium af folk fra de fornemste senatsfamilier, der stod for udmøntningerne. Ordningen af familiemønter var tidligere alfabetisk, hvorved man fik blandet mønterne tidsmæssigt, men med Sydenhams bog fra 1952 blev de ordnet kronologisk inden for en række tidsperioder.

Lit: E.A.Sydenham: The Coinage of the Roman Republic, London 1952 (nytryk 1976); H.A.Seaby: Roman Silver Coins Vol.1; Crawford: Roman Republican Coinage (1974).

Fanam. Gammel sydindisk møntenhed. Ordet er en forvanskning af det tamilske panam, udledt af sanskrit-ordet pana (rigdom). Som guldmønt er den udmøntet fra 800-tallet og på Ceylon fra 1300-tallet. Det var små mønter med en diameter på kun ca. 5 mm. Som sølv mønt er den indført i 1500-tallet. I begyndelsen af 1600-tallet havde 12 F. værdi af en → larin, senere 15-20. Sølvfanam havde samme vægt og udseende

som guldfanam. Medens Holland var kolonimagt på Ceylon (1658-1796), var en sølvfanam=6 styver, og 24 guldfanam=1 pagoda. England indførte den i sine sydindiske besiddelser som lig med 1/8 rupee; 42 fanam gjaldt en → pagode. Engländerne har udmøntet fanam fra 1676, først af godt sølv, men med tiden dårligere. Omkring år 1800 indeholdt en fanam på 1,5 g kun 0,1 g sølv. I de franske besiddelser i Pondichery kaldes de fanon og er præget både i bronze og sølv. 1 fanon=2 royaliner og 1 tung fanon=1/4 rupee mahe. Disse udmøntninger ophørte 1837. De fleste af disse typer har på forsiden en krone, medens bagsiden prydes af franske liljer (fleur de lis). I den danske koloni Trankebar er præget → fano.

Fano. Møntenhed fra den danske koloni Trankebar på Indiens sydøstkyst. Ordet er afledt af den sydindi-

Frederik 6. (1808-1839): 2 Fano 1818 fra Trankebar.

ske møntenhed → fanam. Udmøntet 1730-1818. Mønterne 1730-31 var tidligere omtalt som fano, omend kongens eget forslag var at lade slå »en liden Sølv Mynt af Valeur ved Fanoer, som skal kaldes og af alle antages for Royaliner«. Senere udmøntninger bærer værdibetegnelsen royalin, og kun på de sidste udmøntede under Fr.6. 1816-18 er værdibetegnelsen fano angivet på mønterne. De første fanoer skulle efter planen veje ca. 1,60 g med en finhed på 0.888.

Fanon. Fransk-Indisk møntenhed beslægtet med fano, fanam etc. Normalt en sølv mønt med en vægt på 2,5-2,7 g præget ved Pondichery

Mønten fra Louis XV (1715-1774) fra 1720 frem til 1837. I Pondichery var 1 fanon=2 royalins=1/5 roupie=15 bishes; og i Mahe var 1 rupie=5 fanons=64 bishes. Kun en enkelt gang, i 1723, er der præget hele og halve fanons i bronze.

Fantasimønter eller opdigtede mønter er prægninger, som i virkeligheden ikke har eksisteret, men som på grund af historiske overleveringer eller blot en falskners fantasi er præget og solgt til godtroende samlere. De viser f.eks. billeder af mønter, som aldrig har præget mønter, eller angives at være fra lande eller områder, der aldrig har udsendt mønter. Nyere fantasimønter indgår ofte i den efterhånden store gruppe af kontroversielle mønter, som er beskrevet af Colin Bruce i: Unusual World Coins, USA 1988. → Apokryfe mønter.

FAO-mønter. Samlere af udenland-

Eksempler på et par FAO-mønter fra henholdsvis Polen (50 Zł. 1981) og Ægypten (10 millimes 1976).

Fare

ske typemønter vil ofte støde på de tre bogstaver FAO på mønter. FAO (Food and Agriculture Organisation), en underafdeling af FN (Forenede Nationer), foreslog i 1966 sine medlemslande at indlede en særlig møntudstedelse til støtte for verdens levnedsmiddel – og landbrugsudvikling. Siden de første FAO-mønter udkom i 1968, har en stor del af verdens møntproducerende lande på et eller andet tidspunkt udsendt sådanne mønter. Man har ført forskellige kampagner med fællestitler som Food for All (mad til alle), Grow more Food (skab flere fødevarer) Krig mod sulten etc., og med fælles-motiver til illustration af disse kampagner. Planlægningen sker på FAO's kontor i Rom, og der udsendes specielle FAO-albums, hvori alle udsendte mønter er indsat. Der er hidtil kommet en række album, og emnet er et yndet specialsamlersområde.

Fare → Remedium.

Farebøsse → Probérbøsse.

Farthing. Engelsk møntenhed. Ordet kommer af fourthling (1/4), idet man tidligere brugte at dele pennymønterne i halve og kvarte efter det kors, der ofte var anbragt på bagsiden. En sølv-farthing er præget første gang under Edward I i 1279. Retten til prægning af farthing blev 1612 bortforpagtet af Jacob I. (→ Harrington Tokens). En regelmæssig statslig udgave i kobber begyndte 1672 under Charles II. Op til 1821 var mængden af farthing begrænset, og man brugte i stedet de mange → trade tokens, der havde set dagens lys. 1860 indførtes bronze farthing. Den blev præget til 1956 og var gyldig indtil 1961.

Faruki (Farukhi). Navnet på en guldpagode (1/4 mohur) fra Mysore i Indien, hvor den siden 1786 blev præget under Tipu Sultan (1782-

1799). Mønten har sit navn fra den 2. kalif Omar Faruk.

Fecit. Ofte forkortet fec. eller blot f. Betyder »har skabt« og anvendes om den gravør eller stempelskærer, der har udført stemplet. → Invenit.

Fehrman, Carl Gustaf (1746-1798). Svensk medaljør og stempelskærer. Søn af → Daniel Fehrman, som han hjalp i lange perioder, hvor faderen var uarbejdsdygtig. På Myntverket var han virksom sidst fra 1787 til sin død.

Fehrman, Daniel (1710-1780). Svensk medaljør og stempelskærer, elev af → J.C.Hedlinger. Han virkede ved Myntverket i Stockholm 1739-1764. Ved Hedlingers død 1771 blev han udnævnt til hofmedaljør. Under hans sygdom forestod hans søn Karl Gustaf Fehrman (1746-1798) arbejdet 1764-1774, hvorefter → Gustaf Ljungberger overtog dette til 1787.

Fejlpræg. Ingen produktion er fejlfri, og fra antikken til i dag er fremkommet mange fejlpræg. De har efter indflydelse fra filatelen også fået deres samlerskare. Internationalt skelner man mellem 4 hovedgrupper. 1:→ Stempelfejl. 2:→ Blanketfejl. 3:→ Prægefejl og 4: Diverse andre fejl. Numismatisk har disse fejl kun ringe interesse.

Lit: NNF-Nytt 1986 nr.1 s.66-71; SMM 1987 nr.6 s.14-15, nr.7 s.10-11; SNT 1990 s.102-103.

Fels → Fals.

Felt. Ved en mønts felt menes møntfladen mellem omskriften og det centrale motiv. Feltet er for det meste glat. På senromerske mønter anvendes feltet f.eks. til emissionstegn, forkortet bynavn og værkstedsnummer. På romerske mønter fra Alexandria, de såkaldte alexandrinere, findes en datering i form af et tal, der angiver

kongens regeringsår. Ved de såkaldte medaljeprægs-mønter (proof kvalitet) er det især dette felt, der spiller en rolle for samleren, idet man her kan se den højglanspolerede prægekvalitet.

Feltmønter. En art → nødmønter nært beslægtet med → belejringsmønter. De blev udmøntet på felt-fod af feltherrer der brugte forhåndenværende metaller, og havde ofte form af → klippinge. Fra Tyskland kendes utallige eksempler, og under borgerkrigen i England 1642-49 under Charles I (1625-1649) er i England og Irland præget interimistiske mønter i Newark, Pontetracht og Scarborough. Under Boerkrigen udsendtes i 1902 986 stykker af en meget primitiv guldmønt med pålydende EEN POND (et pund) på bagsiden og ZAR (Den Sydafrikanske Republik) på forsiden. Fra Danmark har vi bl.a. en feltmønt i den såkaldte → lejrskilling.

Fen. Møntenhed brugt af japanerne i nogle af de besatte kinesiske områder (Manchukuo, Øst Hopei, Peking og Nanking) før og under 2. verdenskrig. 10 fen=1 chiao. I Kina var 1 fen=1 cent og 100 cents=1 dollar. Ved den Kinesiske Folkerepubliks dannelse blev 10 fen=1 chiao og 10 chiao=1 yuan. Ved møntreformen i 1953 blev 10.000 gamle yuan=1 renminbi yuan=10 jiao=100 fen. Der er udsendt 1, 2 og 5 fen sedler i 1953, men fra 1955 blev de erstattet af mønter i aluminium.

Fen (Kinesisk vægt) → Candareen.

Fenig (flertal: Fenigow) er det polske navn for de pfenning mønter, som Tyskland lod præge for det besatte Polen under 1. verdenskrig i årene 1917-18. Der er udsendt 1, 5, 10 og 20 fenigow mønter af jern og zink.

Ferding. Livlandsk sølvmønt, der betyder $1/4$, dvs. $1/4$ mark og præget første gang 1516. I Bispedømmet Dorpat er den præget siden

*Den Livlandske Orden,
Heinrich von Galen (1551-1554):
Ferding 1554 fra Reval.*

1539. Arensburg på Ødsel og Hapsal i Estland benyttedes som møntsteder af Fr.2.'s broder Magnus, der under titel af Biskop af Ødsel, Kurland og Reval i nogle år bestyrede Ødsel og en del af Estland. Prins Magnus har bl.a. præget ferding 1562-65. De svenske konger Erik XIV og Johan III har udmøntet ferding i Reval 1561-70, og de senere $1/24$ taler mønter skal indtil 1701 være gået under navnet dreipölcher ferding.

Fettmännchen. Oprindelig en folkelig betegnelse for de siden 1583 i Cleve, Aachen, Jülich og Kurkøln prægede sølv-, senere billonmønter til en $1/2$ stübers eller 8 hellers værdi. Andre tyske småområder har også siden Kipper- og Wippertiden præget denne mønt, stadig ringere og ringere. På nogle af mønterne er værdiangivelsen 74 eller 78 (albus), hvilket vil sige, at den skulle regnes til $1/74$ – $1/78$ taler. Der var blot den hage derved, at mønten ikke var en albus, men kun havde en værdi svarende til $2/3$ af en albus, hvorved der gik 111-117 på en taler. An-

dre nævner tallet 120 på en reichstaler, men dens kurs faldt betydeligt i løbet af 1600-tallet. 4 fettmännigen var 1663 lig 1 rader albus. Det smudsige og fedtagtige udseende af billonmønten menes at have indbragt den navnet.

Feudale mønter var resultatet af et særligt møntsystem, der i middelalderen blev praktiseret mange steder i Europa. En møntherre fastsatte en tvangskurs, der naturligvis var højere end møntens faktiske metalværdi. Ligeledes kunne han bruge møntfornyeelse (ty.: Münzerneuerung) ved tvangsomveksling, som man f.eks. gjorde i Danmark i begyndelsen af 1300-tallet, hvor 3 gamle mønter skulle afleveres for at få 2 nye, der endda var ringere end de forrige. Det sted i Europa, hvor det feudale møntvæsen optrådte særlig tydeligt, var i Frankrig, hvor det blev praktiseret indtil slutningen af 1600-tallet. Oprindeligt var der over 300 møntherre, mere eller mindre trofaste overfor kongen, samt diverse kirkefyrster og abbedier. Omkring 1315 skete store ændringer, og da den franske konge skulle bruge penge til 100 års-krigen, blev antallet af feudalherrer med møntret indskrænket til ca. 30. Omvekslingerne i Danmark har været for intet at regne mod det, der skete i Frankrig, idet der i 1348 fandt omveksling sted 11 gange, i 1349: 9 gange, i 1351: 18 gange osv. Her bestod gevinsten hovedsagelig i, at man tillagde mønten et højere pålydende. Først efter 1430 indtraf bedre forhold for Frankrigs møntvæsen. I 1600-tallet prægede kun få områder, f.eks. Orange, uafhængigt af kongen.

Tyskland havde ligeledes problemet, hovedsagelig i 1200 og 1300-tallet, idet de omvandrende købmænd, hver gang de passerede en af de utallige grænser mellem de mange små hertug- og fyrstedømmer, var nødt til at veksle til nye mønttyper, hvilket gav dem tab.

FIDEM. Forkortelse for »Federation Internationale des Editeurs de Medailles« eller frit oversat »Den internationale organisation for (moderne) medaljer«, der blev dannet 1937 af A.Arthus Bertrand fra Paris og F.Fisch fra Belgien. Oprindeligt en forening af statslige og private fremstillere af medaljer. Siden 1962 har den været åben for kunstnere, samlere og museumsfolk. Foreningen holdt 50-års jubilæum sept. 1987 i USA.

Lit: NNUM 1988 s.79-82.

Filipadaalder → Philippstaler.

Filler, det ungarske ord for → heller, brugt siden 1892 som skillemøntenhed i Ungarn, hvor 100 filler=1 korona, og siden 1925 hvor 100 filler=1 pengő. Efter 2. verdenskrig 1945 er 100 filler=1 forint.

Fils (Fil). Skillemøntenhed brugt af adskillige arabiske stater som Bahrain, Iraq, Jordan, Kuwait, De Forenede Arabiske Emirater, Den Arabiske Republik Yemen etc. Normalt er 1000 fils=1 dinar.

Finhed (sv.: Halt). Ved en mønts finhed, lødighed eller korn forstås den andel af en mønts legeringsforhold, som består af ædelmetal. I ældre tid brugtes mark=16 lod som inddelingsforhold ved sølv, dvs. at 16 lødigt sølv var rent sølv. Ved guld inddelte man en mark i 24 karat, således at rent guld havde finheden 24 karat. I vore dage beregnes finheden i promille (tusindedele).

→ Planettegn, → Guldfinhed.

Finkenaue (Vinkenaue). Lille, dårlig og meget kobberholdig mønt præget fra 1279 i Pommern og fortsat i 1300 og 1400-tallet. Brandenburg og Mecklenburg har også haft en begrænset udmøntning af disse underlødige pfennige. Oprindelsen til navnet er ikke klar.

Finl

Finlands Banks mønthistoriske udstilling,

etableret ved bankens 175 års jubilæum 1986. En permanent mønthistorisk udstilling, som præsenterer mønterne og sedlernes historie i Finland. Hovedstammen udgøres af Hannu Paatelas næsten komplette samling af finske sedler, som Finlands bank har erhvervet. De udstillede mønter stammer hovedsagelig fra Georg Sidorows samling, som ligeledes købtes af Finlands Bank. Desuden har Museiverket deponeret et par 1700-tals møntfund samt private sedler og mønter tilhørende Helsingfors Universitets møntsamling.

Finlands Numismatiker Förbund (Suomen Numismaatikoliitto). Grundlagt 1970/71 og centralorganisation for finske møntsamlereforeninger (1977: 17 foreninger med 1800 medlemmer). Foreningen afholder auktioner samt udgiver tidskriftet Numismaatikko 6 gange årligt (oplag i 1993: 2500 stk). Adresse: Postboks 895, SF 00101 Helsingfors, Finland.

Finsk Numismatisk Forening → Numismatiska Föreningen i Finland.

Finvægt (Nettovægt). Vægtindholdet af rent sølv eller guld i en mønt. Netto vægten er mindre end møntens brutto-eller råvægt, da sølvmønter for det meste er legeret med en større eller mindre mængde kobber. I guldmønter er det mængden af guld, der indgår i finvægten. Sølv et normal legeringsbestanddel og regnes ikke med. Bruttovægt x finhed = nettovægt (finvægt).

Fiorino d'argento (Sølv florin). Florentinsk sølvgröschon udmøntet fra omkring 1182. Af type som den guldmønt (fiorino d'oro eller → florin), der udmøntedes 70 år senere fra 1252. Begge mønter har på for-siden en stiliseret heraldisk lilje, og på bagsiden Johannes Døberen. Fra

*Toscana, Governo Provisorio
(1859-1860): Fiorino 1859.*

1305 udkom en variant af F. med navn → popolino. I Piemonte er F. præget siden 1553. I 1600-tallet opstod her multipla af F.; således 9, 8, 3 og 2 F. Toscana indførte møntbetegnelsen igen 1826-1859 for en 6,876 g sølvmønt med finhed 0.916 og inddelt i 100 quattrini.

Fiorino d'oro → Florin og guldgyl-den.

Firehvid. Sjældnere anvendt betegnelse for een skilling.

Fire Mark. I Danmark/Norge oprindelig betegnelse for den opskrevne daler (3 mark) fra 1563. Fra 1582 deltes daleren i 4 mark. Fra 1596 er den slået i forbindelse med Chr.4.'s kroning. Mønten har betegnelsen IIII Marck. Fra 1625 blev daler fastsat til 6 slette mark, således at 1/2 kronen = 1 sletdaler eller 4 mark. Da helkroner ikke udmøntedes herefter, fik halvkronen betegnelsen krone. Den var lig en → sletdaler eller 4 mark. Det i Danmark sidst udmøntede firemarkstykke er kronen 1771. I Sverige har man i 1500-tallet haft denne møntenhed, bl.a. i form af klippinge, men fra 1604 kaldes værdien for (svensk) daler og senere for dobbelt → karolin. 4 marken (2/3 riksdaler) sloges sidste gang 1755.

*Frederik 3. (1648-1670):
4 Mark 1655 (H.95 B).*

Firepenning → Hvid.

Fireskillings Foreningen. Foreningens oprindelige navn var: »Den Borgerlige indbyrdes Hjælpeforening«, stiftet 23. Jan. 1870. Som medlemselement er benyttet en næsten tro kopi af bagsiden af en af de 4 skillinge, der var i omløb til 1874. Der findes 5-6 forskellige typer. På nogle af de første står på bagsiden: »Stiftet af Kjøbenhavns borgere 23. Jan. 1870.« Ved 100 års jubilæet i 1970 omtaltes årsagen til oprettelsen. Det hændte, at en gæst i restaurant Grønne Gren i snedkermestrenes lavshus, Grønnegade 41, fandt en 4-skilling på gulvet. Han gjorde opmærksom på sit fund, og ejermanen meldte sig straks. Han ville imidlertid ikke have mønten, da den ikke var noget værd. I værtshuset begyndte man nu at overveje, hvad man skulle stille op med mønten. Enden blev, at man opbevarede den, for tid efter anden at samle flere lignende

To forskellige emblemer fra
4 Sk.-Foreningen.

mønter. Man opnåede efterhånden at samle en lille kapital til brug i gavnligt øjemed, og indtil 1970 havde foreningen på dette grundlag udbetalt godt 280.000 Kr. til velgørende foremål.

Lit: Frederiksborg Amts Avis 25/2-1984.

Firetyve skilling → Rigsort.

Fjerdingsgrein fundet. Norsk møntfund fra gården Fjerdings i Gudbrandsdalen. Fundet (flere hundrede stk.) blev gjort ca. 1810 eller kort før og var lige indtil vor tid det eneste samlede fund af norske mønter fra borgerkrigstiden (ca. 1100-1180). En del af disse mønter blev erhvervet af en dansk løjtnant, S.A.-Grove, der efter sin hjemkomst til København overlod eksemplarer heraf til danske samlere.

Fjerpeng. En gruppe inden for → naturalpengene samlet under betegnelsen »primitive betalingsmidler«. I de fleste tilfælde indgår fjer i gruppen → smykkepenge. Mest kendte eksempler er de berømte fjerpengeruller fra øen Santa-Cruz i Melanesien. Til fremstillingen, der var meget langsommelig, gik ca. 50.000 røde bryst- og nakkefjer af en lille nektarflugt (*Myzomela cardinalis*). Den blev

fanget på limpinde og sluppet fri, når man havde taget et passende antal fjer. Plukningen måtte ikke skade fuglen. Et bånd lavet af fjerene kunne være over 8 meter langt, og efter sammenrulning blev det indpakket i bananblade og lagt nær ildstedet i hytten, hvor røgen virkede konserverende. I dag rådner de fleste fjerpengeruller op i det fugtige klima, og da der er eksportforbud, ender det med, at kun stykker på museer og hos samlere måske overlever eftertiden.

Fjortenpenning. Møntenhed der kortvarigt blev udmøntet under Fr.1. (1523-1533) 1524 i København, Landskrona, Ribe og Ålborg samt i Malmø 1524 og 1525. En del var præget af Chr.2.'s nedsmeltede første sorts klippinge.

Flabbe. Billonmønt med en vægt af 4,128-3,84 g og finhed 0.493-0.483, der fra 1580 til 1649 er præget i Groningen med en værdi af 4 stüver. Der er også præget dobbeltflabberter 1589-1597 og 1626-1627. Mønttypen er kopieret i Deventer, Zwolle og andre byer. Flere efterligninger har kun 3 stüvers værdi.

Flensborg. I byen blev ca. 1359-1398 præget flere forskellige witten samt dreiling og viertelwitten af de sønderjyske hertuger og holstenske grever. Derefter blev udmøntningen standset og først genoptaget 1545 under Chr.3., og man prægede nu også større mønter som rhinsk gylden (guldgyliden) og sølvgyliden (gyliden-groschen) foruden mindre værdier: søsling, blaffert og penning lybsk. Fr.2.'s udmøntninger 1566-1571 var kun småmønt, og møntsmedjen blev nedlagt 1571 og omdannet til klokkestøberi.

Lit: G.Galster: Flensborg Mont, Sonderborg 1967.

Sølvgylde 1547 (H.19) præget i
Flensborg under Christian 3.

Flersprogede mønter. Mønter med indskrift på to forskellige sprog kaldes → dobbeltsprogede (bilingual). Hvis tre sprog er anvendt, er betegnelsen normal trilingual, og hvis mere end tre sprog er brugt, taler man generelt om flersprogede mønter.

Flitter. Lille kobbermønt til 1/2 pf. værdi præget fra begyndelsen af Kipper- og Wippertiden 1618 af braunschweiger-hertugerne og greven af Mansfeld samt i Niedersach-

1 flitter 1620 præget i Braunschweig by.

sen og Thüringen. Der fandtes også 2, 3, 4 og 6 flitter.

Flodgulddukater (ty.: Flussgolddukat). Betegnelse for en række →

Flor

udbyttemønter fra 1600 til 1800-tallet, af hvis motiv eller indskrift det ofte fremgår, at de blev fremstillet af

*Bayern, Maximilian II (1848-1864):
Rheingolddukat 1853.*

guld udvasket af flodsand. Dette guld var dyrt at udvinde, og mønterne kom i ringe oplag. Der kendes Rhin-, Isar-, Donau-, Eder-, Inn- og Schwarza gulddukater.

Floren → Florin og guldgylden.

Florin. Spansk guldmonet på ca. 3,35 g indført 1346 i grevskabet Barcelona og Valencia af Pedro IV de Aragon (1336-1387). Moneten var af samme type som dens italienske forbillede fra Firenze (Florens). Under Juan II (1458-1479) ophørte udmøntningen. Efter Spaniens samling blev moneten igen udmøntet i de Spanske Nederlande under Felipe I og Juana (1504-1516), men typen er nærmere tyske guldgylde. Senere afpassedes typen efter andre populære europæiske hovedmonter.

Florin. Engelsk sølvmonnt indført 1849 (1848 florinen er en prøve-monnt) og ment som 1/10 soveraign (2 shillings) – det første skridt hen mod et decimalsystem. Vægten var 11,31 g med 10,462 g finvægt. I 1920 nedsattes sølvindholdet til 50%, og fra 1947 blev monnten præget i kob-bernikkel. Ordet florin blev fjernet fra 2 shilling stykket i 1937, og ved decimalsystemets indførelse 1971 blev den til et 10 pence stykke.

En engelsk guldmonet med samme navn og af værdi 6 shilling blev udmøntet første og eneste gang 1344 under Edward III og skulle veje som to små floriner fra

Firenze, hvilket gav en vægt på ca. 7 g. Der er samtidig præget en 1/2 florin, der på grund af motivet kaldes leopard.

Florin. (Floren, Fiorino d'oro) Guld-mønt præget 1252-1533 i Firenze (Florens). På forsiden byens våben, en heraldisk stiliseret lilje, og indskriften: FLORENTINA. Møntens navn er udløst deraf, idet flos, floris, er latin for blomst – i dette tilfælde en lilje. Bagsiden viser Johannes Døberens. Oprindeligt kaldtes denne gyl-den for floren eller fiorino d'oro for at adskille den fra sølvmønten. Florin er det franske navn, som den er mest kendt under. Møntens vægt er

Frankrig, Orange, Raymond III
(1335-1340): *Florin (guld)*.

3,53 g, og den er af rent guld (24 karat). Allerede inden år 1300 var den populær i store dele af Europa, idet ikke mindre end 60 områder prægede den, mere eller mindre lig det oprindelige forlæg fra Firenze. Fra omkring 1360 begyndte floriner at få egne typer. Florinens rolle som vigtig hovedmønt blev betydeligt reduceret, efter at de rhinske kurfyrster havde dannet et møntforbund for at præge floriner med lavere finvægt – de såkaldte → rhinske gylden. Det gamle navn levede videre i bl.a. regnskaber, idet man benyttede forkortelsen fl. (florin) for gylden. I Holland benyttedes den som forkortelse for den hollandske gylden. Den internationale kode (ISO standard) for den hollandske valuta blev først i 1980'erne ændret fra HFL (hollandske floriner) til NLG (nederlandske gylden). Den ungarske enhed forint er ligeledes afledt af F.

Flosupeningr. Betegnelse på norske småmønter fra omkring midten af 1300-tallet. Navnet kommer antagelig fra ordet flosa, der betyder skæl, dvs. mønten (brakteaten) har mindet om et fiskeskæl.

Foggetti → Pelegrini.

Follis er det latinske ord for penge-pung og betegnelse for forskellige antikke mønter. I antikken var det ikke usædvanligt, at man betalte med forseglede pengepunge indeholdende en i forvejen optalt mængde mønter. Disse penge fortsatte i byzantinsk tid, bl.a. udbetaltes embedsmændenes lønninger een gang om året i sådanne punge. Omkring 1000 og 1100-tallet kaldtes de Apokombion. Navnet follis er senere overgået til at betegne småmøntsorternes hovednominal, som blev indført ved den romerske kejser Diocletians møntre-

*Romerriget, Gratianus (367-383):
Follis eller centenionalis.*

form 295 e.Kr. Fra at være en 10 g tung mønt med et vist sølvindhold blev den delvis forringet og var i 326 en ren bronzemønt vejende ca. 2,6 g. Den endte år 340 med kun at veje omkring 1,3 g. Fra 346 startedes et reformforsøg med både store og små bronzemønter. Hvad disse har været kaldt, er uvist – de er tilsyneladende et evigt stridsemne, men datidens kilder taler om både »Pecunia maiorina« og »Centenionalis«. I det byzantinske møntvæsen er standarden en kobbermønt, follis, = 40 → nummia.

Lit: NNUM 1978 s.61-64.

Fonahn, Adolf Mauritz (1873-1940). Norsk docent i medicin. 1919-

1926 bestyrer for Universitetets Myntkabinett i Oslo med østasiatisk mønter som speciale. 1923 udgav han i Leipzig »Japanische Bildermünzen«, i 1980'erne genoptrykt af et tysk forlag. I hans cheftid fik samlingen en række store gaver fra konsul Olaf Bronn og distriktstoldinspektør Johan Jakob Woxen. Sidstnævnte skænkede 3000 græske og romerske mønter samt ydede museet gratis hjælp ved arbejdet med de klassiske mønter. Fonahns store interesse for østen bevirkede, at han fra 1926 kom til at arbejde på Etnografisk Museum.

Lit: NNUM 1967 s.253; Myntsamlernytt fra NNF Bind 2 (1940) s.213-15.

Forbrugsforeningstegn. Meningen med forbrugsforeningerne eller husholdningsforeningerne var oprindeligt at skaffe billige varer hjem til medlemmerne samt fordeling af et eventuelt overskud. En del af disse foreninger har udsendt egne tegn, f.eks. Brøndbyvester Forbrugsforening 1886: 2000 (øre), 1000 (øre), 25 (øre) og 10 (øre). Østerbroes Husholdningsforening 1868: 16, 4 og 1 skilling samt senere udgaver i 10, 5, 2 og 1 øre. Fra Idestrup Forbrugsforening på Falster er kendt 5, 2 og 1 kr samt 50 og 20 øre. Andre steder er anvendt pap og papirtegn. Lederen af foreningen har med mellemrum udbetalt rabatter i form af tegn, der kunne anvendes til køb af varer.

Lit: Danish Token Club, juli 1984 nr.28 s.366-67; Montsamleren 1991 nr.2 s.27-39.

Forfalskninger inden for numismatikken kan deles i to grupper. Den ene er mønter, der eftergøres i samtiden til skade for samfundet. De falder ind under begrebet → falskmøntneri. Den anden er forfalskninger af sjældne og dyre mønttyper, som er eftersøgt af samlere, de såkaldte samlerforfalskninger eller → møntforfalskninger.

Forfalskningskomite → Møntforfalskning, Dansk Komite mod møntforfalskning.

Forfalskningsrapporter → Møntforfalskninger.

Forgyldning. Til forgyldning af medaljer har man gennem tiden anvendt forskellige metoder. Mest holdbart i ældre tid var lueforgyldning, som frembragtes ved at påføre guld-amalgan (guld og kviksølv), som derefter opvarmedes, hvorved kviksølvet fordampede, og det tiloversblevne guld hæftede sig på metaloverfladen. Andre metoder er de såkaldte koldforgyldninger, men i de fleste af disse indgår brugen af det farlige stof cyanalium. I nyere tid har man fremstillet forgyldte blanketter til medaljer ad galvanisk vej ved at bruge en guldanode og emnet som katode. Badet kan f.eks. bestå af natriumfosfat opløst i vand og tilsat små mængder af klorguld og cyanalium.

Forgyldningsspor findes af og til på ældre mønter, der oprindeligt har været brugt til andet formål. Senere er mønten kommet en samler i hænde. Han har forsøgt at fjerne guldnetten med → kongevand, eller ved at anvende elektrolyse. Fjernelsen kan som regel spores i rester af guld i kroge etc. Stykker med sådan skavank er ikke velset hos kritiske samlere, men kan måske tolereres, hvis der er tale om et overordentlig sjældent stykke.

Forint. Ungarsk møntenhed afledt af florin. Præget 1868-92 i det Øst-rig-Ungarske Kejserrige som 1 forint = 100 krajzer. Efter valutareformen 1946 afløste den pengö, således at 1 forint = 100 filler.

Forkortelser på mønter i om- og indskrift er almindelig på grund af den ringe plads, der er til rådighed. Det kan ofte være et problem at tolke en forkortet indskrift. Her vil føl-

gende bøger være til god hjælp. Wilhelm Rentzmann: Numismatisches Legendenlexicon, Berlin 1865, nytryk 1965; Schlicheysen & Pallmann: Erklärung der Abkürzungen auf Münzen. Berlin 1896, nytryk Østberlin 1978 og Gratz 1961; Walter Holtz: Lexikon der Münzabkürzungen. München 1981.
Lit: KL 4, sp.482-484.

Fornminneslagen → Kulturminneslagen.

Forordninger → Møntforordninger

Forside-Bagside (Avers-Revers).

Det er ikke altid let for nye samlere at afgøre, hvilken side på en mønt, der er forside. Ved afbildninger i numismatisk litteratur er reglen den, at forsiden altid står til venstre og bagsiden til højre for beskueren. Hvad der betinger, om den ene eller anden side skal kaldes forside, kan ses af nedenstående liste, således at forstå, at forsiden altid har det laveste tal.

- 1: Møntherrens navn (portræt, til hest ect.)
- 2: Møntherrens navn
- 3: Møntherrens initialer (monogram)
- 4: Møntherrens våbenskjold
- 5: Møntherrens valgsprog
- 6: Krone som symbol for regenten
- 7: Landets navn
- 8: Landets våben

Hvor det drejer sig om en tronskifte-mønt, med begge sider prydet af hver sit kongeportræt, tilhører forsiden den regerende konge. Ved middelaldermønter, hvor der ofte ses et symbolsk billede af en konge på den ene side og en biskop på den anden, er forsiden kongens. Som det ses af listen, figurerer værdiangivelsen ingen steder. Ud fra dette kunne man forledes til at tro, at siden med værdiangivelsen altid var bagsiden, men det er ikke altid tilfældet, selv om det oftest er det normale.

Fors

Forsølvning af mønter er ofte foretaget for at skjule, at det drejer sig om en falsk mønt. Ligesom ved forgyldning findes der flere måder at forsølv på. Ved koldforsølvning kunne man opnå et ganske tyndt lag sølv ved at indgnide en falsk mønt med et sølvholdigt pulver af forskellig sammensætning. Een metode var at bruge 1 del sølvnitrat + 3 dele cyankalium. En anden bestod af 3 dele sølvklorid, 8 dele vinsten og 8 dele natriumklorid (salt); medens en tredje bestod af 3 dele klorsølv, 3 dele natriumklorid (salt), 2 dele slemmet kridt samt 6 dele kaliumkarbonat (potaske). En dyrere måde var den såkaldte lueforsølvning, hvor man dækkede stykket med sølvamalgan, dvs. sølv opløst i kviksølv, hvorefter det opvarmedes i ild (luer), således at kviksølvet fordampede. Nu foregår forsølvning ofte ad galvanisk vej, idet der anvendes en anode af rent sølv, medens emnet er katode. Badet er ligesom ved forgyldning stærkt cyankaliumholdigt og skal omgås med største forsigtighed.

Fortjenstmedaljer → Medaljer – belønningssm. etc.

Forvirrede indskrifter (ty.: Trugschrift) er indskrifter, der ikke giver umiddelbar mening. De forekommer mest på mønter fra epoker, hvor kendskabet til læsning og skrivning ikke var alle beskåret. De fleste findes på mønter fra folkevandringstiden til middelalderen. De kan også forklares med, at stempelskæreren selv var analfabet. Bogstaver blev forenklet og forvansket, spejlvendte – ja hele indskrifter kunne være gengivet omvendt. På skandinaviske mønter fra 1000-tallet er fænomenet meget udtalt, bl.a. bærer Svend Estridsens mønter ofte helt eller delvist forvirrede indskrifter. Norske mønter fra denne periode og de skandinaviske imitationer af angelsachsiske mønter har ligeledes mange forvirrede indskrifter.

Foss, Niels (1670-1751). Dansk højesteretsassessor, etatsråd og ejer af godset Juellund. Sin store samling på ca. 5000 mønter solgte Foss til Chr.6. i maj 1739 for den formidable sum af 13.000 rigsdaler kurant, hvad på den tid svarede til en lille herregård. Møntkabinettet fik ved denne lejlighed en betydelig forøgelse af den dansk-norske møntbestand; så stor at J.L.Holstein foreslog kongen oprettelsen af en kommission, der skulle ordne og katalogisere det kgl. Møntkabinet. Det blev til et katalog over samlingen i to folio-bind med Foss' våben og initialer på ryggen.

Lit: NFM Bind XIII (1932/33) s.194-196; Den kongelige Mont-og Medaillesamling 1781-1981, Kbh.1981 s.17, 19-21; DBI, bd.4 (1980) s.507.

Fotografering af mønter er ikke altid en let sag, især ikke, hvis de skal anvendes til afbildninger i bøger, artikler, salgslister eller møntautentifikationskataloger, hvor man stiller krav om størst mulig skarphed. Det svære ligger i mønternes forskellige udseende og kvalitetsgrad.

Bedst til optagelse er et eenøjlet spejlreflex-kamera plus en forsats til næroptagelse. Fordelen ved det eenøjede spejlreflex-kamera er, at man i søgeren ser nøjagtig det, der kommer med på optagelsen, og at man kan kontrollere skarpheden. Kameraets fabrikat er ikke så vigtigt. De fleste sværger til et bestemt mærke. Et repræsentativt af en eller anden form, så den fladt liggende mønt kan fotograferes ovenfra, er en klar fordel. Skal man fotograferer løbende og i store serier, er et justerbart repræsentativt en fordel. Hermed kan man finjustere hver optagelse, uden at det går ud over forstørrelsesgraden.

Belysningen er det vigtigste, idet selv svage detaljer eller detaljer, der er så slidte, at de kun kan ses, når lyset falder på en bestemt måde, må være klart synlige, og desuden skal fotografiet helst virke »plastisk«. Af

den grund anbefales det at optage mønterne enkeltvis, idet man ved flere mønter ved siden af hinanden kan få for store forskelle i belysningen, hvorved de ikke bliver ens ved den senere forstørrelse. Optagelse ved dagslys i solskin kan ikke anbefales, fordi lyset er for skærende, også selv om man har et stykke hvidt stof mellem mønten og solen. Væsentlig er også solens højde på himmelen – jo højere solen står – des mindre skygge. Det bedste er let overskyet på det tidspunkt hvor solen står forholdsvis lavt. Men fotografering indendørs under ens kontrollerede forhold er i de fleste tilfælde at foretrække. Ligesom solens lys er parallelt, bør ens lyskilde også have et sådant lys. Dette fås ved anvendelse af en dia-projektor, og skal det være rigtig fint, kan man fremstille en spaltelysforsats. Fordelen ved en sådan er, at lyset kan koncentrerer på en lille flade, og at denne lysflade er ensartet i styrke. Hvis projektoren anbringes på et stativ, kan man nemt finde den vinkel, under hvilken lyset skal falde på mønten. Drejer det sig om et højt relief skal indfaldsvinklen med bordet være 30-45 grader, og en dansk middelaldermønt, som har et fladt relief, fotograferes bedst ved en vinkel på mellem 5 og 10 grader. Er præget så fladslidt, at man dårligt kan se noget, vil en vinkel på mellem 2 og 5 grader gøre underværker. Man skal bruge højst mulig blænderværdi, hvilket giver stor dybdeskarphed, med deraf følgende længere belysningstid.

Filmmaterialet, der skal anvendes, afhænger af, om der skal laves store forstørrelser. Jo større forstørrelser, jo mere finkornet bør filmen være. 14 Din er en finkornet film, men til normalt brug kan anvendes en 22 Din (125 ASA) film, der eventuelt fremkaldes med en finkornsfremkalder.

Men enhver møntfotograf vil med tiden få sine egne erfaringer og metoder. Man er nødt til at ændre opta-

geteknik og variere, når det drejer sig om så forskellige mønter som medaljeprægsmønter, alm. masseprægede, gamle, historiske og for det meste mørkt patinerede stykker eller middelaldermønter med fladt relief. Endnu mere spiller mønternes materiale og dermed farve ind. Belysningen af mønter sker almindeligvis fra venstre øverst, idet det længe har været praksis og bruges i bøger og auktionskataloger. Ændres dette til belysning fra den anden side, får man nemt det indtryk, at bogstaver, der normalt er i relief, opfattes som fordybninger.

Ønskes en mønt optaget på hvid baggrund uden skyggevirkning fra selve mønten, lægges mønten på en glasplade med tilstrækkelig afstand til et hvidt underlag. Det er også en god ide at medfotografere en mm-målestok forneden på billedet. Derved er det nemt at få en 1:1 forstørrelse, ligesom man kan få et indtryk af den egentlige størrelse på en forstørrelse.

En metode til at få fine afbildninger er først at tage gipsaftryk, idet disse er helt fri for genskin eller forstyrrende patina. Dette er gjort i flere danske møntbøger, bl.a. i Schous værk fra 1926, men til auktionskataloger kan det ikke anvendes, da det ikke giver et rigtigt billede af den aktuelle mønts stand.

Ved optagelse af dias bør man ikke bruge mm-målestok. Her er det svært at fornemme størrelse, og derfor kan man måske medfotografere en tændstik eller blyant for at give tilskueren fornemmelse af størrelsen. Dias virker bedst i farve, idet man her kan vise forskellen på guld, sølv og kobber. Som underlag for sølv-mønter virker blåt felt godt. Ved farveoptagelse af sølv-mønter skal man særlig passe på lyskildens farvetemperatur. Er denne for lav, risikerer man, at sølv-mønter kommer til at ligne guldmønter. Til guld er et grønt underlag at foretrække, medens bronze og kobbermønter virker godt på et lysegråt underlag.

Ved Diaprojektion er det bedst at have for- og bagside på samme billede. Der findes i dag todelte diarammer til dette formål. Ved filmoptagelse kan man f.eks. optage to møntforsider på eet billede, medens man på det næste optager de samme to mønters bagsider. De enkelte optagelser deles midt i hvert billede, og de to samhørende for- og bagsider sættes i een og samme diaramme.

Lit: MK 1984 nr.6 s.156-157; SMM 1988 nr.7 s.10.

Fragment. Betegnelse for en større eller mindre del af en mønt. I danske skattefund fra tidlig vikingetid ses ofte fragmenter eller brudstykker af mønter, idet disse ikke altid fungerede som sådan, men som sølv efter vægt. Senere prægedes efter engelsk forbillede et stort kors på bagsiden af mange danske mønter i 1000-tallet, hvorved det blev nemt at dele en mønt i to eller fire stykker for at få »skillemønt«. → Brita Malmer definerer et fragment som en mønt, der mangler 1/8 eller mere.

Franc. Fransk guldmønt 1360/61 med navn »franc a cheval« udmøntet af Jean le Bon (1350-1364). En guldmønt med vægten ca. 3,87 g, visende en harniskklædt rytter i galop. Den blev præget i stort antal for at dække en løsesum på 3 mio. guldfranc til englænderne. Et krav for frigivelsen af den tilfangetagne Johan II (den gode). Møntens navn er afledt af frikøbelsen. Franc betyder fri. Den gjaldt 1 livre eller 20 sols. Efterfølgeren Karl V (den vise) (1364-1380) slog desuden en »franc a pied« (til fods) med kongen stående under en gotisk baldakin. Mønten er sidste gang præget under Karl VII (1422-1461), hvorimod andre lande fortsatte med lignende mønter, bl.a. den spanske → dobla og den hollandske gouden rijder (guldrider).

Som sølv-mønt første gang indført i Frankrig ca. 1577 af Henrik III

Frankrig, Charles V (1364-1380):
Franc a Pied u.år (fra 1365).

(1574-1589) ifølge dekret af 31. maj 1575. Mønten var tænkt som afløser for → teston og vejede 14,188 g med et finsølvindhold på 11,82 g. Der blev også præget 1/2 og 1/4 franc. Mønten blev 1641 afløst af → louis d'argent, som var i omløb indtil 1793-95, da decimalsystemet indførtes under revolutionen, således at 1 fr. = 100 centimes. I dette nye system vejede 1 fr. 5 g, og finheden var 0.900. Den sølv-mønt, der kom tidligere tids storsølv-mønt nærmest, var 5 fr. stykket på 25 g. I guld blev i det nye system udmøntet 100, 50, 40, 20, 10 og 5 fr. Efter den Latinske Møntunions oprettelse i 1865 har mange lande benyttet franc, specielt guldfranc; som international regningsmønt, bl.a. alle landes postvæsnere vedrørende pakker og værdiforsendelser.

I Dansk Vestindien blev 1904-5 præget 50 og 20 francs guldmønter.

Francescone (Gros Francois). Florentinsk sølv-mønt udmøntet af Franz I af Toscana (1574-1587) til en værdi af 10 paoli. Møntens vægt var 32 g med et finsølvindhold på 29,677 g. Navnet overgik senere på alle de toscanske scudi.

Fran

*Firenze, Karl Ludwig & Marie Luise
(1803-1807): Francescone 1807.*

Franco. 1: Sølvmønt udmøntet i den italienske provins Lucca nord for Pisa. Den var identisk med den franske franc, idet den vejede 5 g med finheden 0.900. Der er også præget 5 franchi. De bærer årstallene 1805-1808, men er først udgivet i 1810.

2: En af de sydlige schweiziske kantoner Ticino har ligeledes brugt denne betegnelse i stedet for → frank, som en del af de øvrige kantoner benyttede. 1 franco = 20 soldi. Der er også præget 2 og 4 franchi.

3: I Mellemamerika har Den Dominikanske Republik og Ecuador i korte perioder brugt mønter, hvis vægt og finhed var identisk med den → Latinske Møntunions mønter – Den Dominikanske Republik 1891-1897, hvor 1 franco = 100 centimos, og Ecuador, som 1858 udgav en 5 francos mønt (25 g, 0.900 fin).

Frang. Møntenhed der optræder på mønter og pengesedler fra Luxem-

burg. Selv om fransk er det officielle sprog, bruges det gamle nationalsprog letzeburgisk (moselfrankisk-tysk dialekt) også. 1 frang (franc) = 100 centimes. På pengesedlernes forside er fransk anvendt (Luxembourg og franc), medens bagsiden har angivelse på letzeburgisk, hvilket er frang. På mønterne har man, ligesom det dobbeltsprogede Belgien, valgt at skrive Letzebuerg og frang på nogle mønter og Luxembourg og franc på andre.

Frang Ari. Albansk møntenhed 1925-1939 efter Den → Latinske Møntunions forbillede. Ordet betyder »guldfrank«. Der er præget 1 frang ari (5 g, 0.835 fin) samt 2 og 5 franga ari i sølv. Guldmonterne består af 10 franga ari (3,2258 g, 0.900 fin) samt 20, 50 og 100 franga ari. 1 frang ari = 100 quindarka = 5 lek.

Frankfurter Judenpfennige → Judenpfennige.

Franklin Mint. Privat mønt- og medaljefirma grundlagt 1963 med hovedkvarter i Philadelphia i USA. Oprindeligt var hovedproduktionen mindemedaljer i serie. Firmaet opkøbte omkring 1970 → John Pinches og har nu filialer i mere end ti forskellige lande. Siden 1971 har man for adskillige lande præget særlige udgaver af mønter i tre forskellige kvaliteter: mat (sandblæst); speciel uirculeret (prooflike) og proof (medaljepræg).

Frederik. Svensk betegnelse for de karolin-mønter, der bærer Frederik I's (1720-1751) billede, på samme måde som → adolphin og → ulrique.

Frederikd'or. F. og dobbelt F. er danske guldmonter udmøntet i København og Altona under Fr.6. (1808-1839) og Fr.7. (1848-1863). → Christiand'or.

Freisacherpfennige har navn ef-

ter byen Freisach i Kärnten, hvor ærkebiskopen af Salzburg fra omkring 1125 oprettede et møntværksted. I nærheden lå et sølvbjergværk, og dette førte til en omfattende produktion. På grund af møntens høje finhed (ca. 0.940) og vægt ca. 1,23 g blev den en udbredt handelsmønt i hele mellemeuropa, særlig i første halvdel af 1200-tallet. Da produktionen sluttede i midten af 1300-tallet, vejede mønten kun ca. 0,8 g. Årsagen til reduktionen var de mange efterligninger af ringere sølv og senere den lettere vægt. Mønten blev især efterlignet i Ungarn og Kroatien og havde stor udbredelse i Jugoslavien og det østlige donauområde.

Friedberg, Robert (1912-1963). Amerikansk numismatiker, hvis navn er knyttet til hans kendte og anvendte reference-katalog over alle verdens guldmonter (Friedberg: Gold Coin of the World from Ancient times to the Present). Ved beskrivelsen af en guldmonter er referencen til hans katalog et F (Fr. eller Frdb.) efterfulgt af et nummer. Værket er kommet i flere oplag siden 1958. 2. og 3. udgave var revideret af Jack Friedberg; 4. udgave af Jack og Arthur Friedberg og 5. (1980) og 6. udgave (1992) af Arthur og Ira Friedberg.

Friedrichsd'or. Betegnelse for de prøjsiske guldmonter (→ pistol) præget fra 1740 af Frederik II (den store) og frem til 1855. Finvægten lå mellem 6,05 og 6,03 g. I slutningen af 1700-tallet var udmøntningerne af typen stor, men aftog mod slutningen, da Prøjsen overgik til sølvmøntfod. F. fra kongerne Friedrich Wilhelm II, III og IV hed officielt Friedrich Wilhelm d'or, men denne betegnelse brugtes ikke i det daglige.

Friktionsspindelpresse. Videreudvikling af spindelpressen, der i dag flere steder anvendes til især medaljefremstilling.

Frimurermedaljer. I Danmark og andre lande findes en række medaljer og mønter med relation til frimureriet. De fleste bærer ordenens symboler. På tyske mønter forekommer af og til symboler, der viser, at

*Frimurermedalje 1924 fra St. Joh.
Logen Nordstjernen i København.*

regenten var frimurer. I Danmark var flere konger frimurere, og der findes en del stykker med relation hertil, bl.a. en medalje i anledning af Fr.8.'s død i 1912 med en 6-takket stjerne med et G i midten. Desuden en medalje for Chr.10. fra 1914 i anledning af 25-års frimurerjubilæet. På den ses sværd, hellebard og murerke.

Frimærkepenge. En form for danske nødmonter, som blev til i 1941 under 2. verdenskrig som følge af mangel på skillemønt. De bestod for de flestes vedkommende af et 1 øres frimærke indlagt i en lille cellofan- eller pergamynkuvert sammen med en reklame. Ideen til frimærkepenge-

ne kom fra direktør Johnsen, firmaet Always Radio, og de blev fremstillet af Dansk Emballage Industri. De opdeles normalt i 6 grupper.

- A: Prægetryk (Dansk Emballage Industri)
- B: Mærkater i prægetryk (Waldorf Emballage)
- C: Andre firmaer i bogtryk
- D: Seglmærkater
- E: Gummistempeler
- F: Håndskrevne

Indtil sept. 1941 var fremstillet 3 mio. stykker. Værdierne var for det meste 1 øres mærker, men de findes også i værdierne 2 øre, 5 øre og højere værdier, omend sjældne. 1 øres frimærkemønterne kostede 4 øre stykket at fremstille.

En række andre lande har ligeledes brugt frimærker som skillemønt-erstatning, bl.a. Tyskland, Frankrig og en del af deres kolonier, Grækenland, Italien, Østrig, Spanien samt ikke mindst Rusland. Frimærker indsat i runde kapsler. → Postskillemønter.

Lit: Carl Lund-Jensen & Jørgen Somod: Fortegnelse over Frimærkepenge, Kbh. 1975; Albert Pick: Briefmarkengeld. 1970.

Frivilligt offer → Offermark.

Frossent årstal eller fast årstal optræder på mønter, der er præget kortere eller længere tid efter nævnte årstal. Årsagen til den slags → antedaterede mønter kan være mangfoldige, men oftest har det været af politiske grunde. Fra Danmark kendes bl.a. Fr.2.'s 1563 mark, 8 skilling og skilling, som er præget helt til 1576 med uændret årstal, for at folk ikke skulle tro, at det var en krigs-

mønt. Den danske 1 skilling 1771 er et andet eksempel, idet den er præget helt til 1785 med uændret årstal. Fra udlandet er kendte eksempler de amerikanske Massachusetts Pine Tree mønter, der med fast årstal 1652 er præget til 1682; eller de østrigske dukater med årstal 1915 eller → Maria Theresia-dalere 1780, der begge præges den dag i dag på statens Mønt i Wien med uændret årstal. → Datering af mønter.

Fuang. Siamesisk (thailandsk) møntenhed lig 1/8 tikal (baht). 1 tikal = 4 salung = 8 fuang = 16 song pai (sik) = 32 pai = 64 att = 128 solot. I forhold til det kinesiske system var 1 fuang = 50 wen (cash) = 5 fen (candareen) = 1/2 qian (mace). I → kaurisnegle blev den som regel ansat til 800 stykker af disse. Værdien kendes fra den lange række af de såkaldte kugle → tikaler helt op til 1868. Allerede 1860 var udkommet regulære fuangmønter, som dog forsvandt ved decimalsystemets indførelse. Møntenheden fuang er desuden benyttet flittigt på siamesiske → porcelænsmonter, hvor værdien er angivet ved det kinesiske tegn fang. Møntenheden er tillige brugt i Kampuchea (Cambodia).

Fugio cent. USA's første officielle mønt udsendt på foranledning af Kongressen i 1787. Mønten er også kendt under navnet Franklin cent. Den er præget af private firmaer, da landet ikke selv havde et officielt møntværksted på dette tidspunkt. Fugio centen fik sit navn fra det latinske FUGIO (jeg flyver) i forsiden omskrift. I midten et solur med en sol over og for neden teksten: MIND YOUR BUSINESS. Benjamin Franklin havde foreslået et lignende design for landets mønter (→ Continental Dollar), og forsiden er hovedsagelig hans ide. Bagsiden var også inspireret af Franklin og bestod af 13 sammenføjede ringe, hver repræsenterende en stat. I midten WE

Fugl

ARE ONE omgivet af UNITED STATES. James Jarvis, medejer af det firma, som prægede kobbermønter for Connecticut, fik i opgave at præge 300 tons fugio copper (cents), men han kunne ikke klare opgaven og var lige ved at blive fængslet for ikke at kunne tilbagebetale et stort lån. Han flygtede fra landet. Derefter fik staten 400.000 mønter præget i New Haven i Connecticut af Samuel Broome – Jarvis' svigerfar. Men mønterne viste sig at være for undervægtige i forhold til den føderale standard, og regeringen besluttede at skille sig af med dem. I 1855 fandtes et par gamle fugio-stempler, og siden den tid er der fremkommet efterprægninger samt kopier med nyere stempler.

Fuglefjordsmønterne. Skibsreder og købmand S.P.Petersen i Fuglefjord på Færøerne udgav fra 1929, til et forbud mod dem af Nationalbanken i 1933, en række privatmønter i værdierne 5, 10 og 25 øre samt 1, 2 og 5 kr. – alle i messing. Betalingstegnene var præget i Barcelona i Spanien, hvor S.P.Petersens bror boede på dette tidspunkt. Der findes et par varianter i 10 og 25 øres værdierne, hvor EFTF (efterfølger) fejlagtigt er stavet EPTF. S.P.Petersen drev en stor butikshandel, og betalingstegnene blev anvendt til udbetaling af arbejds løn. Derved slap han for at have en uproduktiv sum stående med rentetab til følge. Mønterne var frit omvekskelige. Der kunne betales med dem i butikken, men der var ingen pligt til at bruge dem her, og når som helst folk ønskede det, blev betalingstegnene byttet med kontanter.

Lit: MN 1974 s.44

Fun. Japansk vægtenhed. 1 fun = 1/10 momme = 3,756 g. En del japanske provins mønter har indslået værdi – f.eks. sølvplader, der angiver vægten som 4 momme 6 fun eller 9 momme 2 fun. I Korea er det nav-

net på skillemøntenheden fra 1892 samt det kinesiske tegn for fen. 100 fun = 1 yang; 5 yang = 1 whan.

Fundeksemplar. Nyere betegnelse, der af og til ses i auktionskataloger og salgslister som angivelse af, at mønten stammer fra et jordfund, og at dens overflade har en belægning af klorsølv eller sølvsulfid blandet med jordbestanddele. Til tider har sådanne mønter også korrosion. Værdien af sådanne eksemplarer er meget lavere end for en tilsvarende mønt i almindelig kvalitet. → Jordfund.

Fundkoncentration. Når man taler om fundkoncentration, hentyder man til, i hvilket område en bestemt mønttype eller gruppe af mønter er hyppigst forekommende – enten som → enkeltfundne mønter eller i → møntfund.

Fundomstændigheder er de detaljerede oplysninger om, hvor og hvordan et møntfund er kommet for dagen. Dette kaldes også fundets ydre kontekst. → Indre kontekst.

Fundtype. Ved fundtype forstås karakteren af et fund, dvs. om det er et → depotfund (skattefund), → opbobningsfund eller → enkeltfundne mønter.

Fyrappenning → Hvid.

Fyrk. Svensk møntbetegnelse fra det nordtyske ord »vierken«, der betyder »lille fire«. Mønten er første gang præget i Sverige 1478 som en lille sølv mønt til en værdi af 1/2 örtug = 4 pennige = 1/6 öre. Finvægten er ca. 0,33 g. Formentlig 1523 under Gustav Wasa ændredes fyrken fra 4 pennige til 6 pennige = 1/4 öre. Udmøntningen ophørte 1534, men kom i gang igen 1575-1601. Sidstprægede fyrk fra 1601 havde en finvægt på kun 0,15 g. I kob-

ber er slået fyrkar i klippingeform 1624-25 og som rundmønt med værdiangivelse 1/4 öre 1633-1660.

Fürstengroschen er først udmøntet af landgreve Balthasar af Thüringen (1349-1406) 1367-1406 som en groschen til 8 pf. værdi og dernæst af kurfyrsterne af Sachsen-Meissen indtil 1469. I gennemsnit holder disse mønter en finvægt på ca. 1,6 g sølv. En anden art af fürstengroschen var de groschen til 12 meissen pf. værdi, som blev præget som følge af Den Niedersaksiske Møntunion af 1555. Teoretisk skulle de veje 2,23 g med en finvægt på 1,03 g, men dette blev sjældent fulgt. Efter 1572 blev fürstengroschen forsynet med et rigssølv på bagsiden (→ apfelgroschen), i hvilket der undertiden stod 21 eller 24, dvs. at der gik 21 eller 24 stykker på en reichstaler. De blev præget i stor mængde i Nordtyskland. I Kipper- og Wippertiden i 1620'erne blev de gjort meget slette, men derefter bedret igen. Udmøntningerne opfører henimod slutningen af 1600-tallet.

Fællesmønt. Dansk mønttidsskrift udgivet af fem nordjyske møntklubber (Viborg, Thy-Mors, Holstebro, Skive og Herning) med det formål, at medlemmerne i alle klubber kan byde på hinandens auktioner, idet samtlige auktionslister er aftrykt i bladet. Herudover findes en kortfattet information om nye mønter fra hele verden. Bladet udkommer med 4 numre årligt – 2 om foråret og 2 om efteråret. Første nummer udsendes i september 1988.

Færøerne. Medens Danmark under 2. verdenskrig var besat 1940-45, var det umuligt at sende forsyninger af skillemønt til Færøerne, som brugte danske mønter. Derfor blev i London præget mønter, der stort set var identiske med de danske, bortset fra det manglende møntmærke, et hjerte. Desuden var London-prægninger-

ne skarpere i præget end de danske. De bærer alle årstallet 1941, og der er præget 1, 2 og 5 øre i bronze samt 10 og 25 øre i kobbernikkel. Der er også brugt privatmønter af firmaet Petersen i → Fuglefljod og Kjölbri i Klaksvig.

Færøernes Møntsamlerforening
→ Myntsavnarafelag Føroya.

Førmonetære betalingsmidler
→ Primitive betalingsmidler.

Førstepræg. De første mønter, der bliver præget med et hel nyt stempel, har ofte en glans og karakter, der leder tanken hen på en medaljeprægsmønt (proof kvalitet), men efterhånden bevirker snavs, olie etc, at mønterne får det normale ucirkulerede udseende.

G

Gajah → Tindyre mønter

Galster, Georg (1889-1983). Dansk numismatiker og historiker. 1920-1959 overinspektør på Den kgl. Mønt- og Medaillensamling. Blandt møntsamlerne benyttes især to af hans bøger: *Danske og Norske Medaljer 1533-1788* (1936) og *Unions-tidens udmøntninger* (1972). Desuden stod han for katalogerne over Møntsamlingens angelsaksiske mønter: *Sylloge of Coins of the British Isles* bd.4, 7, 13-15 og 18. Hans sidste store værk omhandlede Bornholms

møntfund fra vikingetiden. Derudover har han skrevet et utal af bøger og i hundredevis af artikler om numismatik og beslægtede emner.

Lit: NNUM 1974 s.120-133 og NNUM 1983 s.146-148; MN 1979 s.99; MK 1983 nr.9-10 s.257.

Galvanoplastiske kopier (efter den italienske læge Luigi Galvani, 1737-1798). Til fremstilling af fine møntkopier benyttes den galvanoplastiske metode, som blev opfundet 1836-38. Fremstillingen sker ved elektrolyse i et galvanisk bad, hvor anoden, der for det meste er af kobber, er ophængt. Som katode ophænges den negative form, som udfældningen skal ske i. Ved galvanøer i kobber bruges et surt kobbersulfatholdigt bad. Strømkilden er som regel et batteri eller en jævnspændingsforsyning på 1 1/2 – 2 volt med plus til anoden og minus til katoden. Negativformen kan være fremstillet af gips eller andre formmaterialer og skal smøres med f.eks. grafitpulver for at blive ledende. Når en mønt skal kopieres, fremstilles en kopi af for- og bagside hver for sig, slibes plane på bagsiden og loddes sammen. Galvanokopier fremstillet på denne måde har på grund af lodningen ofte en hul klang i modsætning til den originale mønt.

Gambar → Tindyre mønter.

Gamby, Erik (Person) (1908-). Svensk numismatiker, der som 17 årig begyndte at samle mønter og interessere sig dybere for numismatiske studier. Var 1929 med til at danne Numismatisk Forening i Malmø – en slags forløber for → Skånes Num. Forening, som Gamby også var en af initiativtagerne til 1931. 1932-1935 redigerede han bladet → *Moneta*, og efter påbegyndelsen af sine akademiske studier var han en kort tid praktikant på Kungl. Myntkabinettet. 1935-1936 ansat ved Kulturhistoriska Museet i Lund, hvorefter han rejste til Gøte-

borg for at arbejde på Gøteborgs Museums Myntkabinet. 1937 tog han til Stockholm, hvor hans arbejde på Kungl. Myntkabinettet for det meste bestod i at katalogisere nyhvervelser. Gambys største numismatiske forfatterskab falder i perioden 1929-1940. Efter den tid levede han som freelance journalist og blev i 1952 litteraturkritiker for Uppsala Nya Tidning. 1955-1970 var han chef for Bokgillet, og i tiden 1967-1979 var han tilige engageret i kommunalpolitisk arbejde. 1981 udnævntes han til filosofie hedersdoktor ved Uppsala Universitet.

Lit: MK 1983 s.135-136; NNUM 1983 s.118; Erik Gamby: *Blandt Numismatikere – Minnen från 1920-, 1930- och 1940-tallen*. (Svenska Numismatiska Föreningen Smärre skrifter nr.3, Stockh.1984).

Gandarvefyndet. Svensk møntfund fra Alva på Gotland, hvor man 1952 fandt 693 mønter – bl.a 431 tyske og 212 engelske. Desuden en del brudsølv. Fundet er antagelig nedlagt kort tid efter 1047.

Lit: CNS 1.1 s.66-88.

Gani. Indisk kobbermøntenhed af meget varierende vægt brugt forskellige steder fra 1300 til 1500-tallet. Delhi Sultanatet: 3,3 – 3,6 g, Gulbar-

*Luxemburg, Wenzel II (1383-1388):
Gans (2 blan-gros).*